

פרק כ"ה

מצבה וציון

א. ע"ד חיוב בנין הציון.

הנהגה

א) בח"א (פכ"ח) הבאנו שגם המצבה היא מצרכי הקבורה וחייבין גם בה הבנים להוריהם ובעל לאשתו. והנה במו"ק (ה'). אר"ש בן פזי דמו לציון קברות מה"ת מנין ת"ל וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון א"ל רבינא לר"א מקמי דאתא יחזקאל מאן אמר ולטעמין וכו' אלא גמרא גמיר לה (מסיני) ואתא יחזקאל אסמכה אקרא. ופי' בתוס' (ד"ה הא) דפריך לדידך דאמרת דבנה"ז הוי דאורייתא א"כ מקמי דאתא יחזקאל הו"ל להקב"ה לאשמעי' דצריכי ציון, ומתוך הרבה דברים שקי"ל דאסורים מה"ת דלא כתיב בקרא אלא בהלכה עד דאתא יחזקאל והאי ה"נ עכ"ל. הרי מכאן משמע שציון קברות הוא מה"ת. אולם בנדה (נ"ז.) מפורש אמרו ואע"ג דמדרבנן הוא, וכ"ה בתוס' ב"ב (קמ"ז. ד"ה מנין). וכבר התקשו בהסתירה ותירצו שהר"ז הלממ"ס. וכ"כ רש"י (שם מו"ק) "גמירא מסיני". והוי כעין דאורייתא ודינו מדרבנן (ראה מנחם אבלים דף נ"א: מ"ש בזה בשם מהר"י גאטיניא ועוד).

ב) עכ"פ מבואר שעשית הציון הוא מדין תורה וחיובו כעין דאורייתא ונתקשיתי א"כ כיצד תני רשב"ג אין עושין נפשות לצדיקים (ירושלמי שקלים פ"ב ה'), שמשמעות הדברים שא"צ לעשות לצדיקים שום ציון. אם זהו ד"ת אמאי אין חייבים לעשות כן לצדיקים?

ובראשונה אמרתי פשוט דהא ישנם שני סוגי "ציון". אחד; מה שמציינים את הקבר בשביל הטומאה, השני: מה שבונים ציון לכבוד ולזכרון המנוח. וחיוב עשית הציון שילפי' מכל הני קראי (שם במו"ק) ה"ה רק בשביל הטומאה כדמוכח שם. ולצורך זה סגי רק סימנא בעלמא, אם שפיכת סיד על הקבר או סביב הקבר, כדתני במשנה דמע"ש (ריש פ"ה) "ושל קברות בסיד וממחה ושופך", או עשית צורת קבר לסימנא, ולענין זה אין צורך כלל למצבה ובנין (הגם דילפי' שם גם מקרא "ובנה אצלו ציון" והרי כתיב "ובנה" אין הילפותא מן "ובנה" אלא מעשית הציון, ובנה לא מצד הדין אלא כדי שלא יטושטש הסימן). ודברי רשב"ג "אין עושין נפשות לצדיקים כו' ודאי שדוברים בהציון מסוג השני, מה שרגילים בנ"א להקים מצבה ובנין לכבוד ולזכרון, וע"ז תני שלצדיקים אין זה הזכרון המתאים ואינם דרושים אליו כלל.

אכו תירוצ זה אינו מספיק כלל וכלל, אכתי קשה הרבה: א) הא מפורש כתוב בתורה ויצב יעקב מצבה על קבורתה הרי הקים מצבת זכרון על קבר וצדקת.

(ב) וכן קשה מהמציאות שאנו רואים בנינים יפים וגדולים ומערות יפות ומחוטבות על קברי אבות וגדולי עולמנו הקדמונים. (ג) גם מפורש מצינו בשער המצות (ויחי) בשם האר"י זל"ה שהמצבה הוא צורך גדול לסגולת הנפש "לשרות עליו האורות המקיפים של הנפש כו". (ד) מבואר בכ"ד שגם הסיד ששפכו על הקבר לא ע"ג קרקע הקבר שפכוהו, אלא ע"ג אבנים ומצבה, כדאיתא בירושלמי שקלים (פ"א א'): "עצם" מכאן שמצינין על גבי אבן קבועה. וכן מוכח מלשון הברייתא (שם מו"ק) "אין מעמידין ציון במקום טומאה", ושם הלאה (ו'). מצאו אבן מצוינת כו' שתים ויש סיד ביניהן כו'. וכן מבואר בדוכתי עוד שהסיד שפכו על אבנים קבועות. וכ"ה בתוס' הרא"ש על מו"ק שם (שנדפס מחדש פעה"ק ע"י הרב הג"ר רפאל הכהן קוק שליט"א בהוצאת מכון הרי פישל) שכ' בזה"ל: כך הי' דרכם שמצינין את הקבר משקעין אבן אחת בצד ראשו ואבן אחת בצד מרגלותיו וממחין סיד ושופכין אותו על אותן האבנים וביניהן.

ומצאתי בעקרי הד"ט (ל"ה י"ט) הביא בשם ס' ברית עולם שכונת רשב"ג היא "שלא לבנות על הצדיקים בנין מפואר" בלתי רק מצבה פשוטה. וג"ז לא מספיק כלל, חדא דאין שום רמז בדבריו לבנינים יפים, שנית שהמציאות מראה אדרבה שעליהם הקימו בימים קדומים בנינים יפים ונהדרים.

(ג) והנראה לענ"ד שישנם שלשה סוגי "ציון": (א) הציון בשביל הטומאה שהוא חיוב כעין דאוריתא, שבשבילו סגי כאמור סימן בעלמא או סיד או צורת קבר. (ב) מצבה על הקבר לסגולת הנפש, כדכ' בשעה"מ (ויחי) בשם האר"י הק', בפרט לפמ"ש בזה"ק (פ' לך) שגם אחרי י"ב החדש שהנשמה כבר עלתה ואינה יורדת עוד (שבת קנ"ב) הנה "הנפש לא אתעדא מן קברא לעלמין", שאף אמנם אין הקמת המצבה בשביל זה הוא מדין תורה חייבים הבנים להוריהם ובעל לאשתו להקים המצבה (לפי מצב המשפחה) לסגולת הנפש ולכבודה של הנפש המרחפת שם. (ג) מה שבונים בנ"א לכבודו ולזכרו של המנוח שישאר שמו לזכרון בין החיים. (ככל אותם בניני המנומנטים שמקימים לזכרון).

ומחובת כל משפחה להקים המצבה לפי יכולתה, גם לצדיקים בשביל שני המישגים הראשונים. אבל המושג השלישי שרגילים בו רוב בני האדם להשתדל להקים מצבה יפה לזכרון המנוח — ע"ז תני רשב"ג שאין עושין נפשות לצדיקים (למטרה הנ"ז) משום שדבריהם ומעשיהם הם זכרונם היותר גדול והיותר מקיף.

ומובנים עפ"י דברי המ"ר (וישלח פ"ב) ויצב יעקב מצבה כו' תני רשב"ג אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם למדנו שנקראו ישראל ע"ש רחל שנא' הבן יקיר לי אפרים עכ"ל, ור"ל שלא מצבת האבן הוא הציון לנפש רחל אלא מה שנקראו ישראל על שמה.

אוצר החכמה

ומובן גם לשון הקרא: "ויצב יעקב מצבה על קבורתה היא מצבת קבורת רחל" שהניח המצבה על קברה, ולא על רחל עצמה לזכרון, שאינה דרושה לזה.

ב. מהכתבות על קברות וארונות עתיקים.

ובנוגע למש"ש (בח"א פכ"ח סעי' ג') שנוהגין לחקוק את שם הנפטר ובשם אביו – הנה רוב הקברות והארונות שנמצאו באר"י למכביר – מגידים ע"נ הרבה, רובם אין עליהם שום כתבות כלל, כהתאמה לדברי רשב"ג בירושלמי שהם אינם דרושים שיזכר שמם על המצבה, דבריהם ומעשיהם הם מזכירים אותם ומנציחים את שמם.

רק משפחות בודדות נהגו גם מלפנים לחקוק או לכתוב על הקברים או על הארונות את שמות הנקברים שם. ומאלה המעטים שעליהם חקוקים או כתובים שמותיהם והוריהם ראינו שנהגו לכתוב, כמנהג האשכנזים את שם האב ולא את שם האם.

מעל פתח מערת הקברים למשפחת חזיר (ממשפחות הכהנים בדהי"א כ"ד ט"ו) החצובה בנחל קדרון למזרח הר הבית – חרות: "זה הקבר והנפש... אלעזר חניה יועזר יהודה שמעון יוחנן בני יוסף בן עזר... ואלעזר בני חני... מבני חזיר".

אוצר החכמה

ובשנת תרפ"ח כשנודעתי שמונחים במוזיאום הממשלתי בירושלם ארונות עצמות עבריים שנמצאו במערות בקרבת הר הצופים – הלכתי להשתדל (בסיוע של הגאון מוהרא"י קוק זצ"ל) שימסרו העצמות לקברם בהר הזיתים, נעתר לנו ד"ר מאיר (מנהל הנכאת אז) וקבל רשיון מהממשלה למסור לנו העצמות, בתנאי שארונות האבן ישארו במוזיאום, ונפנו העצמות של כאו"א בארגז עץ מיוחד (ונקברו ע"י הח"ק הכללית פציה"ק בחלקה מיוחדת), ועשיתי אז העתק מהכתובות שעל ארונות האבן; היו שם 23 ארונות שג' עצמות מלוקטים (שנלקטו אחר עכול הבשר כאו"א בארון מיוחד) מתקופת בית שני. עשרה מהם היו במערה משפחתית אחת, שנתגלה באותה שנה, (התרפ"ח), ושלושה עשר נמצאו במערה משפחתית אחרת שנחשפה עוד בשנת תרפ"ד.

מעשרת הארונות שבמערה האחת הי' ששה בלא שום כתובות, כרגיל. ועל ארבעה היו שמות הנקברים בלי שמות הוריהם: "יהודה" "מרים" "חנה" "יהודה". ועל י"ג הארונות שבמערה האחרת הי' על כולם שמות הנקברים. שנים מהם בלי שם הוריהם; "יהוסף" "אמא". שלושה מהם לא גיכרה עוד הכתובת של שם האב; שמעון בן... שלום בן... אלעזר... ושתי נשים נכתבו בשמות בעליהן; "שלום אשת יהודה", "שלום אשת אלעזר", אחד בשם "שמעון אבי יוסף".

1234567 ח"ח

§ 23456.7 (b)(4)(viii)

אוצר החכמה

מחירים

© 2000 Blackwell Science Ltd
Journal of Internal Medicine 247: 105–112

711 047 9760

מאת: החברת

711 047 9760

מאת: החברת

נוצר החכמה:

הדפסה בראלוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה-

גשר החיים - ב טוקאצ'ינסקי, יחיאל מיכל בן אהרן עמוד מס: 205 הודפס ע"י אוצר החכמה